

ЦЕННОСТИ И ПОВЕДЕНИЯ В НЯКОЛКО НОВЕЛИ ОТ „ДЕКАМЕРОН“ НА ДЖОВАНИ БОКАЧО

Ангел Ангелов

Институт за литература – БАН

Резюме. Целта ми е да контекстуализирам исторически „Декамерон“ и да анализирам мотивите за поведението на действащите лица в няколко новели. Стремя се да открия по-общи социални ценности, които определят личното поведение. Свързвам „Декамерон“ със събития като гладът от 1346 – 1347, който подпомага чумата от 1348, с променящата се социално-психологическа ситуация от края на 1340-те във Флоренция. Търся отговор на въпроса, актуален и за съвременното общество: какво е чувството за сигурност, което имат жителите на града република през 1340-те и в началото на 1350-те? Смятам, че неудържимата жизненост в „Декамерон“, проявяваща се най-често като близост на телата, е свързана с чувството за несигурност, което владее умовете и сърцата по време на чумната пандемия. Ценността на живота се е повишила и любовното преживяване прави тази ценност осезаема. Правя връзка с фаблиото от XIII в. и с „Роман за розата“. В „Декамерон“ присъства, макар и в идеализирана форма, актуален опит от републиканското управление на Флоренция.

Ключови думи: „Декамерон“; XIV век; чумни епидемии в Европа; глад; несигурност; аристократични и буржоазни ценности; поведение; законите и жените; природата на човека; любов; хомосексуализъм; промискуитет

Изследователският ми интерес към „Декамерон“⁽¹⁾ беше мотивиран от актуалната пандемия от вируса „Ковид-19“.⁽²⁾ В 1348 градът Флоренция се изправя пред зараза, която не познава. От последната чумна епидемия в Европа са минали столетия. Според едни сведения в Европа е имало чумни епидемии между VI и VIII в., според други последната чума е била през VI в. Обществото през XIV в. няма знанието, нито средствата да се справи с вируса, който постепенно обхваща територията на целия континент и се превръща в пандемия. От този момент (1347 – 1349) населението в различни части от Европа ще понася до 1720 г. завръщането на чумни епидемии на всеки дванадесет-петнадесет години.⁽³⁾ Следващите епидемии на територията на Италия до края на века са в 1363, 1374, 1383, 1389. Чумата е описвана

в хрониките от епохата като ужасяващо събитие. Не е могло подобно тежко преживяване да не въздейства върху възприемането на света, върху отношенията между хората; да не постави под съмнение съществуващи ценности и регулативи на социалното поведение⁴⁾ и да не повиши ценността на живота.

Друго събитие, което има отношение към „Декамерон“, е гладът. Първият масов глад през XIV в. е в 1315 – 1317, следващият е в 1346 – 1347. Гладът предшества с няколко месеца началото на чумната пандемия и я подпомага. Този фон също може да обясни честото споменаване на храната през четиринадесетте дни, в които десетимата разказвачи са заедно, както и социалното очакване в новелите – онези, които не живеят в лишение, да нахранят богато други, които нямат достатъчно за ядене. Присъствието на достатъчно храна (и особено – на добра храна) в делника съвсем не е разбиращо се от само себе си; добрата храна е белег както на разкош, така и характеристика на земния рай, в който всички имат достатъчно за ядене.

По-общият въпрос, актуален и за съвременното ни общество, е: какво е чувството за сигурност, което имат жителите на града република Флоренция през 1340-те и в началото на 1350-те? От края на 1330-те икономическата и финансова стабилност на предишните десетилетия се разклаща и започва да проявява белези на криза. Историите на Италия посочват причините, сред които са фалитите на големи флорентински банки. Дали чувството за несигурност, усилено от актуалната вирусна пандемия, може да повиши способността ми да разбирам по-добре епохите, към която се обръщам като историк? Да разбере по-добре тяхното чувство за несигурност? Да разбере също и войните – непрестанен спътник на тогавашните политически отношения, не като нечий триумф, а откъм несигурността, в която „държат“ населението.

Смятам, че неудържимата жизненост в „Декамерон“, проявяваща се най-често като близост на телата, е свързана с чувството за несигурност и за паника, което владее умовете и сърцата на хората по време на чумната пандемия. Във „Въведение към Ден първи“ Бокачо описва общото състояние във Флоренция по време на чумата. Описанието не е хроника, в него има търсена и постигната реторическа сила. Когато авторът пише: „...от март до юли сред стените на град Флоренция измряха, както се твърди, над сто хиляди души“, това е реторическо преувеличение, числото сто въздейства по-силно, запомня се по-лесно. Общото население на града е 95 – 100 хиляди. Въведението обаче описва социални нагласи пред заплахата от възможна близка смърт. В предишни произведения на Бокачо (*Филоколо*, *Комедия за флорентинските нимфи*, *Елегия за мадона Фиамета* др.) любовта е основна тема, но не е представена като стремеж към наслада, която не познава морални ограничения.

„Декамерон“ е писан в среда, в която поне две концепции за смисъла на човешкия живот са в спор, макар спорът да не е пряк. „Просещите и

проповедническите ордени извикват с все по-сурови образи и примери презрение към тукашния живот в полза на отвъдния. Земните радости са най-сигурният път към вечните мъки“ (Wehle, 2016: 207). Разбирането на Бокачо за човешкия живот е светско, което не означава, че Бокачо не е религиозен. Неговата религиозност е въвн от съмнение, за това свидетелства напр. коментарът в началото и в края към новела I, Ден първи.

Чумата променя отношението към живота, но това обяснение не е достатъчно. Разказването в „Декамерон“ следва и преобразува определена литературна линия, която представя сексуалните отношения без задръжки като карнавална разпуснатост и празнуване; представя ги чрез лексика, която обикновено не присъства в речниците. Това са най-вече френските *фаблио*⁵⁾ от XIII в. „Роман за розата“, създаден в 1225 – 1270, е написан в друг стилистичен регистър, но почти целият се състои от еротична метафорика. Сексуалният акт в края на романа е представен, не без ирония, като подвиг, чрез който героят достига до светините: „и пред статуя сам се видях./ Щом целунах я, аз пожелах/ във един доста малък отвор,/ който бойница беше без спор,/ и кривака си вътре да сложа,/ и дисагите, шити от кожа“ (Розата, 1997: 21610 – 21614). Тази линия е свързана с предишния век, тя е средновековна и няма връзка с Ренесанса; изобщо употребата на понятието „Ренесанс“ по отношение на „Декамерон“ е заблуждаваща и не допринася за разбирането на произведението.

В около седемдесет от стоте новели се разказва за любовни и/или за сексуални отношения. Сексуалността през XIII и XIV в. на Италийския полуостров е доста свободна. Не е необичайно свещеници и сановници на католическата църква да споделят делника и изобщо житейския си път с жени; връзката, както и децата от тях, не се легализират, но има начини децата да бъдат осигурени. Подобни връзки не пораждат неодобрение у вярващите. Неодобрение в онова общество поражда скъперничество то или несъответствието между висок сан и необразованост. „Човекът, за когото става дума, осмял месер Кане дела Скала — иначе щедър и благороден господар — за внезапно проявеното и необичайно за него скъперничество...“ (VII, Ден първи). В тази новела господарят не е на равнището на собственото си поведение, докато в следващата благородникът е представен като възплъщение на скъперничеството до мига на преобразяването. „...Ермино дей Грималди... притежавал огромни имения и много пари..., но ако по богатство надминавал всички италианци, той нямал равен на себе си сред скъперниците... фамилното му име Грималди се забравило и всички го наричали месер Ермино Скъперника“ (VIII, Ден първи). Промяната в поведението и на двамата благородници е предизвикана от придворни смехотворци, които са маргинални фигури и могат да посочат недостатъка на господаря по приемлив начин. Във

втория случай смехотворецът (шутът) на въпроса на господаря коя дума да бъде изписана като мото в залата на новия дом, отговаря: благородство (la Cortesia). В кодекса на аристократите, на господарите се ценят качества като щедрост, великодушие, бляскав начин на живот (vivere splendido), разточителство, което включва да предложиш храна и качествено вино на хора, които не принадлежат към твоето съсловие и за които това се превръща в празник, защото тяхната храна е оскъдна. За глада стана дума по-горе. Аристократичното разточителство е противоположното на търговската пресметливост. Сановниците на църквата са аристократи и от тях се очаква да проявяват щедрост и великодушие.

Ако четейки новелите, имам предвид двете основни ценностни нагласи – аристократичната и търговската, разбирам повече за мотивацията на действащите лица и за начина, по който литературата обсъжда социални поведения и ценности. Пример за преход от аристократично към търговски тип поведение, а впоследствие и за съчетаване на ценностите на двете съсловия е IX, Ден пети: Федериго дели Албериги се разорява, защото разточително ухажва дамата на сърцето си, обеднява до крайност, но съдбата е благосклонна към него, той променя поведението си и се научава да стопанисва новото си богатство.

Градовете републики през първата половина на XIV в. са динамична социална среда, в която съществуващите норми и социалният опит не остават за дълго в равновесие. Жанрът на новелата в „Декамерон“, но и преди това, представя този динамичен социален опит. Разказването не налага и не узаконява, но прави определени поведения привлекателни и създава възможности за отъждествяване на читатели и слушатели. „Разказването... е указание как да се създават жизнени ценности“ (Wehle, 2016: 209).

Желана ценност е създаване на закони, които да се отнасят еднакво за всички. В „Декамерон“ присъства, макар и в идеализирана форма, актуален опит от републиканското управление на Флоренция. Въведението към новела VII, Ден шести, казва, че в Прато (град, недалеч от Флоренция), „...съществувал колкото жесток, толкова и заслужаващ порицание закон, според който всяка жена без разлика, заварена от своя съпруг в прелюбодеяние, както и всяка жена, заловена, че се е отдала някому за пари, трябвало да бъде изгорена на клада“. Следва историята на мадона Филипа, заловена в спалнята си от своя съпруг, „както се намирала в прегръдките на прекрасен и благороден младеж от същия град. ... Риналдо бил обзет от безумна ярост и едва се овладял да не се нахвърли върху тях и да ги убие; той сигурно щял така и да постъпи, следвайки поривите на своя гняв, ако не се боял за собствения си живот“. Съпругът обаче „не се въздържал да поиска съгласно законите на Прато онова, което самият той нямал право да причини — смъртта на собствената си съпруга. Поради

това, тъй като разполагал с достатъчно доказателства за нейното прелюбодеяние, щом съмнало... обвинявайки жена си, той накарал да я извикат пред съда“. Поне част от тогавашните слушатели и читатели на „Декамерон“ са извикали в съзнанието си убийството по сходна причина на Пало и на Франческа от V песен на „Ад“. Данте описва лично отмъщение, което тук, макар и след колебание, отстъпва място на съдебна процедура.

Мадона Филипа се защитава пред управителя на града, прилагайки две тактики. Чрез първата тя преценява какъв трябва да бъде един закон: „...законите трябва да бъдат всеобщи и да бъдат съставени със съгласието на тия, за които се отнасят; в случая обаче не е така, понеже този закон засяга предимно клетите жени, които – много повече от мъжете – биха могли да задоволят мнозина; освен това, когато са съставяли този закон, не само не са питали жените, ами не е присъствувала поне една жена; затуй имаме пълното основание да сметнем вашия закон за престъпен“. Втората тактика е личната ѝ защита. Тя предлага на управителя: „...да запитате моя съпруг принадлежала ли съм му изцяло всеки път и толкова пъти, колкото той е пожелал, или не“. „...Риналдо побързал да отговори, че жена му се е подчинявала на неговите желания винаги, когато той поисквал. Тогава жена му рекла: „Месер, в такъв случай аз искам да запитам: щом той винаги е могъл да взема от мен всичко, от което се е нуждаел и което е харесвал, какво е трябвало да правя аз с онова, дето ми оставаше в излишък? На кучетата ли да го хвърлям? Нима не съм постъпила добре, като вместо да го изгубя на вятъра или да го оставя да се развали, взех, че го дадох на този благороден човек, който при това ме обича повече и от себе си?“. На разпита на видната и благородна дама се били стекли почти всички жители на Прато; щом мадона Филипа задала своя духовит и остроумен въпрос, те прихнали да се смеят, а след това викнали в един глас, че дамата има право и че всичко, каквото казала, е вярно; а преди да се разотидат, изменили жестокия закон – за което били насърчени и от управителя – и постановили отсега нататък той да бъде в сила само за ония жени, които прелюбодействуват за пари“. Дали доводите на мадона Филипа са били убедителни за тогавашните читатели на „Декамерон“, това не зная. Новелата представя с очевидност едно идеално (и в този смисъл невъзможно) положение: че народното събрание в непосредното значение на думата – всички жители, мъже и жени, са в състояние да предизвикат законова промяна, и че властта в лицето на управителя на града ги подкрепя. Дори само защото жените не са част от какъвто и да е законодателен орган в XIV в., разбираме, че разказът представя въображаема ситуация⁶⁾. От значение навярно е и това, че Филипа е от висшето съсловие: „видна и благородна дама“. Все пак законът остава в сила „за ония жени, които прелюбодействуват за пари“. Това разграничение – прелюбодеяство по любов и за пари – прави разказвачът Филострато. Същото разграниче-

ние прави и Неифила. „...аз твърдя, че всяка жена, отдаваща се за пари, е достойна да бъде пратена на кладата, докато жената, която върши това от любов (чиито могъщи сили познаваме), не бива да бъде съдена така строго, а заслужава прошка; това ни доказва преди няколко дни и Филострато с разказа си за мадона Филипа от Прато“ (I, Ден осми). Това е позицията на автора, който смята, че любовта е сила, която избликва от природата на човека, поради което не трябва да бъде наказвана, а законът, с други думи – социалната уредба, трябва да съответства на човешката природа. Трудностите тук биха започнали още с определяне на това какво е „природа на човека“.⁷⁾

В началото на повечето новели се изказва общо твърдение, за което новелата ще свидетелства. Дали всички тези общи положения трябва да бъдат определяни като *exemplum*, зависи от дефиницията на понятието. „Екземплум е изказване, факт, реална или фантастична история, която трябва да подкрепи определена теза, определена истина... той е доказателство, свидетелство, което удостоверява истинността на беседата, която се предлага“ (*Exemplum*). „Декамерон“ продължава съществуващ принцип да се обсъжда човешкото поведение чрез общи положения, но повечето общи положения не изглеждат задължителни, те подлежат на обсъждане. Но е възможен и обратният ход – новелата представя отделен случай (*casus*), чрез който се формулира след това общото положение. Преминаването на екземплума в новела се извършва в „Книга на седемте мъдреци“ и в „Новелино“; и двете са написани на народен език във втората половина на предишния XIII в.⁸⁾

Екземплумът е обичаен за агиографския жанр, особено много е използван в проповядването, при което има задължителни и установени ценности, към които вярващите биват приканвани и предупреждавани да се придържат.⁹⁾ Общите положения, които трябва да бъдат потвърдени чрез новелите, са много; те са както християнски, така и светски. Светските могат да се разделят на аристократични и на присъщи на новия социален слой – производители, търговци, финансисти. Елемент от използването на *exemplum* е и частичното разграничаване на автора от произведението му, защото при използването на екземплума „единственото важно е посланието“.

Един пример, при който разказът не предлага нормативно положение; той обаче свидетелства, че е настъпила социална промяна. Новела III, Ден трети премълчава имената на действащите лица, защото „някои от тях са още живи...“. Както е често в новелите, действието има ясни времеви и пространствени ориентири. „Не много отдавна в нашия град, където повече изобилствуват измамата и лъжата, отколкото любовта и верността, живяла дама от благороден произход, надарена от природата като никоя друга с красота, изящни обноски, възвишена душа и остър ум.“ Добродетелите – любов и

вярност, са противопоставени на пороците – измама и лъжа, но са изречени заедно с произхода и с изключителните лични качества на дамата. При тази постановка мога да се запитам дали вярност и измама напр. ще са смесени в поведението на дамата. „...въпросната дама била омъжена за занаятчия – тъкач на вълнени платове; но тъй като била от знатен род, тя негодувала и не можела да се примири, загдето мъжът ѝ е занаятчия, смятайки, че никой, колкото и да е богат, щом е от по-долен произход, не е достоен за жена от благородно потекло.“ Дамата аристократка цени своя произход, което се проявява и като съсловно високомерие спрямо съпруга ѝ. Настъпила е социална промяна – обедняване на аристокрацията и забогатяване на производители и търговци; обеднели аристократи омъжват своите дъщери за богати младежи без аристократично потекло. От текста мога да направя извода, че съпругът е член на „Сдружение за вълната“ (L'Arte della lana), в което членуват и работят през първата половина на XIV в. около една трета от населението на Флоренция, което означава, че съпругът е влиятелен човек и навярно заради това родителите са се споразумели с него или са се съгласили тяхната дъщеря да му стане жена. „А като разбрала, че въпреки всичкото му богатство той не умеел друго, освен да се разпорежда да изтъкат такъв, а не инакъв плат, да каже как да направят основата или да спори с предачките за преждата, тя решила да се отдава в обятията му само когато не може да му откаже; и за да се утеши, намислила да си потърси някой по-достоен за това от тъкача.“ Към разликата в произхода се добавя личната ограниченост на съпруга, чийто хоризонт не надхвърля професионалния му интерес.

По-голямата част новелата е съсредоточена върху начина, по който дамата измамва монаха, който неволно става средството, за да се осъществи връзката между нея и „достойния мъж“. Върху това се съсредоточава и коментарът на Филомена (тя разказва новелата), в който не се казва нищо за любовната история. Коментарът се състои от две „теми“ – саркастични забележки към монасите и възхвала на съобразителните жени. Ако ни интересува кои са ценностите, за които се разказва, то превръщането на монаха в неволно оръдие на любовната връзка е от второстепенна важност. Съществен ми се струва въпросът: добродетел ли е съобразителността сама по себе си, или е зависима от целта, на която служи?

В новелата не се казва какъв е социалният статус на мъжа, в когото се влюбва дамата; той също така не е представен с името си, а чрез нравствената характеристика „достойният мъж“. Той е почтен, красив, заможен, прилично облечен в тъмни дрехи; а средната му възраст не предполага лекомислено решение и търсене на мимолетна наслада. Все пак средната възраст не се оказва пречка, за да се изкатери по дървото, от което да влезе в стаята през прозореца¹⁰. Има новели, в които само сексуалната наслада е мотивът за близостта. Тук между дамата и достой-

ния мъж се установява разбирателство, повече от заедност на телата. То включва присмех към съсловието на съпруга, от което мога да заключа, че достойният мъж е принадлежал към аристократите, както и любимата му. „...наслаждавайки се един на друг, те си казали много неща и доста се смели на глупостта на простия монах; подигравали се и със совалките, гребените и кросната...“

Чрез изневярата и чрез споделеното чувство с мъж от своето съсловие дамата възвръща символно своя аристократичен статус. Това е изневяра, но е и утвърждаване на самостоятелност, вяност към себе си, каквато женитбата не е била. Наистина, изборът е предоставен на слушателите, но разказът „одобрява“ изобретателните действия на дамата, довели до щастлив любовен завършък. Любовната среща не е представена като карнавална сцена, както е напр. често в сексуалните сцени с монаси. В края на новелата Филомена изрича „молитва“: „...наслаждавайки се един на друг, те си казали много неща... и прекарвали заедно още много такива нощи, с каквито аз моля милостивия Бог да дари скоро и мен, и всяка божия душица, която желае подобно нещо“. „Дионео похвалил сладкодумно както остроумието на дамата, така и молитвата, казана накрая от Филомена...“ Филомена не уточнява дали се моли за любовни нощи със съпруг или с любовник; това изглежда не е важно. Важна е споделената любов. Общото твърдение, което новелата би трябвало да потвърди – как не само мъжете, а понякога и жените могат да осмиват духовни лица, е второстепенно спрямо осъществяването на щастлива любовна връзка. Новелата не превръща разказвания случай в общо твърдение. Съобразителността на дамата и острият ѝ ум се оказват добродетели, защото чрез тях е осъществено желанието ѝ. За тогавашните читателки способността да промениш едно неблагоприятно положение, установено без твоего съгласие, въпреки ограниченията (дамата няма възможност за пряк контакт с достойния мъж), изобщо способността да постигнеш желанието си, надмогвайки пречките, трябва да е било въодушевяващо преживяване. „Молитвата“ на Филомена свидетелства за това.

Красноречив пример за осъществяване на лично щастие срещу нормативно положение и срещу установени ценности, валидни не само за средата на XIV в., е новела X, Ден втори. „...с тази новела искам да ви докажа колко... по-голяма е глупостта на ония, които, мислейки се за по-силни от природата,... си въобразяват, че... могат да успяват в неща, дето... не са им по силите; не стига това, ами се мъчат да накарат и другите да постъпват като тях, макар тия люде по природа да не са такива.“ Бартоломеа избира да остане при любовника си и да не се върне при съпруга си. На въпроса за честта на родителите ѝ отговаря, че родителите ѝ е трябвало да мислят, когато са я дали за съпруга на такъв човек. И тук, както и в предишната анализирана новела, общото положение (екземплумът) се отнася само до едната от двете житей-

ски линии, разказани в новелата. Тази линия – на съдията Рикардо, завършва с полудяване и смърт, другата, за която в общото положение не се говори, завършва със самоутвърждаване и с възхвала на любовната наслада. Както и в други новели, така и тук човешката природа се явява като последна инстанция, чиито доводи не могат да се оспорват. Под природа тук трябва да се разбира само *anima vegetativa*, затова и доводът е само един – заедност на телата. За друга близост между двамата не се говори. „...тук се работи и денем, и нощем и се чепка вълна; след като веднъж осъмнахме така, разбрах как ще продължи и по-нататък“ (X, Ден втори). В центъра на разказа обаче е разговорът между Бартоломеа и съпруга ѝ, намерил я, след като е отвлечена, в дома на мъжа, когото тя вече обича; в този разговор истините на Бартоломеа и на съпруга ѝ Рикардо се противопоставят; истината на Бартоломеа е по-жизнена и поради това – по-въздействаща. Но тя също използва разговора със съпруга си, за да му отмъсти за преживяното при него: „...аз никога няма да се завърна при вас; та нали ако ви изтискат, от вас няма да излезе дори паничка сос; а след като веднъж съм била при вас и съм заплатила за това скъпо и прескъпо...“. Съпругът не е в състояние да се освободи от честолубието си, „...побъркал се от мъка... и скоро след това умрял“. „Щом узнал за станалото, Паганино, знаейки колко много го обича дамата, я направил своя законна съпруга и двамата, без да спазват ни празници, ни предпразници, ни пости, работели, докато грохнат, и добре се забавлявали... Новелата предизвикала такъв смях у цялата дружина, че после всички ги болели устата.“ Реакцията на дружината е изборителна – към възприемания като глупав съпруг Рикардо няма снизходителност. Поведението му потвърждава общото положение (заради което привидно се разказва новелата), че е постъпил противоприродно. Наказанието е полудяване и смърт, нищо по-малко не заслужава сгрешилият против природата, смята авторът. Ще обърне внимание и на трети елемент, който също се отнася до природата – „ами се мъчат да накарат и другите да постъпват като тях, макар и тия люде по природа да не са такива“. Съпругът се опитва да промени природата на Бартоломеа, за което е наказан. Да се наложи власт над някого, която е против природата му, придобива характеристиката на престъпление, поради което разказвач и автор не изпитват, странно, каквото и да е съчувствие към провинилия се.

„Декамерон“ представя както в новелите, така и в рамката образи на желанието, въображаеми ситуации. Честата употреба на изрази като „когото тя обичала“; „който те обича най-много от всичко на тоя свят“; „който ме обича повече и от себе си“; „повече и от своя живот“ придобива почти характера на формула. Тези и подобни изрази са знаци за идеализирането на съответните отношения. Новелите не разказват митични истории или събития от историята на християнството, те са в отношение към една историческа реалност, но тази реалност е подложена на стилизация.

В новела X, Ден пети, няма начално общо твърдение, а предположение как ще постъпят седемте дами, слушайки „не чак толкова пристойното съдържание“. „...ще оставите постигнатия от зла участ недостоеен мъж да се пържи в собственото си безчестие, ще се смеете весело на любовните хитрини на неговата съпруга и ще изпитвате състрадание към чуждата мъка там, където е необходимо.“ Дионео разказва историята на Пиетро ди Винчоло – хомосексуалист, „който се оженил, може би по-скоро с цел да измами ближните си и да опровергае мнението, което имали за него съгражданите му, отколкото по вътрешно желание... тая, която избрал за жена, се оказала яка, червенокоса и пламенна девойка, предпочитаща да има не един, а двамина съпрузи...“ (X, Ден пети). След като разбира, че не може да очаква сексуално удовлетворение от съпруга си, тя решава: „да живея истински, така както ми се ще... моят стремеж към наслада е достоен за похвала, а неговият — за най-голямо порицание; аз ще наруша единствено законите, а той отива и против законите, и против човешката природа“ (X, Ден пети). Тя се сближава с една старица, която „почнала да ѝ води всички, на които оная хвърляла око...“. Една вечер съпругът се връща неочаквано и жената скрива любовника, който е при нея в този момент. Съпругът разказва, че се е върнал толкова скоро, защото не могъл да вечеря при приятеля си; приятелят му открил любовника на жена си в един килер. Последвалата сцена при приятеля напомня на сценарий за превъзходна комедийна ситуация.

Във втората част от новелата комедийните ситуации се редуват до неочаквания край. Жената на Пиетро изрича силни думи срещу невярната съпруга на приятеля на мъжа си. Междувременно съпругът открива любовника, захлупен под един кош. Любовникът се оказва обаче, че е онзи младеж, когото съпругът безуспешно ухажда отдавна. Вместо с опит за убийство (от което Пиетро е възпрял своя приятел малко преди това), сцената тук приключва миролюбиво, без каквато и да е проява на насилие и тримата седат да вечерят. На сутринта „младежът бил изпратен чак до площада, недоумявайки какво повече е бил през изтеклата нощ – мъж или жена“ (X, Ден пети).

Съпругата на Пиетро ди Винчоло няма собствено име; тя е анонимна потребителка на сексуални наслади. В „Декамерон“ има ясно разграничение между изневяра поради влюбване и сексуални услуги с цел обогатяване. Пламенната девойка в тази новела не попада в нито една от двете категории. Нейната нужда от наслада не предполага влюбване, но тя не желае и насладата с цел заплащане. Просто изпитва потребност „да живее истински“, т.е. промискуитетно. Младежът, който изглежда е бисексуален, също няма име, той е един от многото, които ѝ води старицата. Поради комичните ситуации, както и поради наличието на сводница, допускам, че действащите лица принадлежат към нисък социален слой. Сравнението между тази новела и новела III, Ден трети, анализирана по-горе, показва разлика в стилистичния регистър.

Сексуалната наклонност на мъжа е осъдена: „недостоеен мъж, безчестие, съпруг-негодник“. Разказвач и главно действащо лице са на едно мнение по отношение на съпруга: това, което той върши, е „безчестие“ (disonestà). Сравнението между поведението на жената и на мъжа е в полза на промискуитета срещу хомосексуалността: „...но моят стремеж към наслада е достоен за похвала, а неговият – за най-голямо порицание; аз ще наруша единствено законите, а той отива и против законите, и против човешката природа“. Не става съвсем ясно защо човешката природа предполага промискуитетни, а не предполага хомосексуални отношения? Човешката природа, тълкувам постановката на Бокачо, не включва хомосексуалността, поради което хомосексуалността подлежи на морална оценка, докато промискуитетът е част от природата и към него не трябва да се приложи морален критерий. Заключение на разказвача Дионео е: „Затова, мили мои дами, искам да ви кажа следното: направят ли ти нещо, и ти отвърни със същото; ако не можеш, не забравяй да си го върнеш при първата възможност, та да не оставаш длъжен никому“. Заключение е банално и се доближава до една от преценките на сводницата: „...ти ще постъпиш много добре, като го върнеш тълкано на мъжа си, та после, като остарееш, душата ти да няма за какво да се сърди на плътта“.

Важно е обаче, че Бокачо включва и хомосексуалността в произведението си. За хомосексуалността са предвидени наказания, защото тя, макар и скривана, съществува. Въпреки ясното отрицателно отношение на разказвача, самият разказ, и защото е издържан в комичен тон, все пак не произнася присъда над поведението на мъжа. Последната част от обръщението на Дионео към дамите в началото на новелата е: „...ще изпитвате състрадание (compassione) към чуждата мъка там, където е необходимо“. Следователно новелата предполага и състрадание. С назоваването на това чувство започва „Декамерон“: „Човешко е да изпитваш съчувствие (compassione) към страдащите...“. Коя е чуждата мъка в тази новела, в която комичното преобладава? Можем да допуснем, че Дионео, а чрез него и авторът, изпитват съчувствие и към мъжа хомосексуалист, макар това да не се проявява в самия разказ. Именно съчувствието е причината, макар да не приема сексуалната ориентация на съпруга, авторът да не го осъжда.

В анализираниите новели гледната точка на разказвача съвпада с тази на основното действащо лице. Разказът „преценява“ дали личните качества на действащите лица съответстват на целите, които те си поставят, а целите – на човешката природа, така както я разбира авторът. Тези лични качества са самостоятелни и не са свързани с нравствени ценности. Разбирането на Бокачо за човека утвърждава любовта като израз на върховната за него инстанция на природата, която създава свои закони. Любовта е „тази сила, която не познава морални или рационални граници“ (Sapegno, 1968). „...могъществото на Амур. Бидейки по-силен, той пренебрегва другите закони, унищожава ги и налага своя. Навсякъде силата му е една; където и да отидеш, ти

пак ще бъдеш в неговите владения“ (Воссассио, 1980: 42). Това разбиране косвено се противопоставя на господстващото религиозно разбиране, че този свят е само преход към отвъдния. Така обаче едно чувство се превръща в абсолютна ценност, в закон, който не може да бъде оспорван, и допуска всякакви действия именно защото е осъществяване на себе си. В „Декамерон“ откривам в зародиш основната, но и проблематична характеристика на модерността – създаването на индивидуалността, която е решена да осъществи себе си независимо от обстоятелствата.

БЕЛЕЖКИ

1. Съвсем наскоро Ив. Велчев предложи методическо тълкуване на новела III, Ден първи („Притчата за трите пръстена“) от гледна точка на актуалния въпрос за диалога или за сблъсъка между монотеистичните религии (Велчев, 2020: 9-18). Смятам, че и към драмата „Натан мъдрецът“ (в чиято основа е новелата на Бокачо) от Лесинг, 1779, може също успешно да се приложи подходът, който Велчев предлага. В гимназии с преподаване на немски език това би било съвсем уместно. Но новелата има и други „класически“ усвоения в европейската литература, въпрос на избор.
2. А. Ангелов, Земният рай и чумната пандемия в „Декамерон“ на Джовани Бокачо – Литературна мисъл, 1/2020, 3 – 30.
3. Б. Клавел във „Вълче време“ създава разтърсваща картина на човешки съдби по време на една от чумните епидемии във Франция през XVI в.
4. Дали пандемията от Ковид-19 ще въздейства върху възприемането ни на света и ще доведе до преосмисляне на съществуващи ценности, предстои да видим.
5. Вж. Завещанието на магарето. Фаблио. Превод Павлина Райнова. Пловдив, 1984.
6. Същото смята и О. Ковачев: „В другата действителност, извън ... общността на разказвачите и на света, който новелите градят, такова дръзко питане изглежда малко правдоподобно ... (Ковачев 2017: 776) При своя анализ на новелата, Ковачев достига до убедителни изводи. Цитирам заключението му: „...питането [на мадона Филипа] и последиците от него се основават на тройна повествователна логика – на авторовото намерение да развлича и поучава, на Филостратовия замисъл да покаже с разказа силата на находчивото слово и на свободата на интерпретационните възможности, с която разполагат слушателите/читателите.“ (Ковачев 2017: 776).
7. Към анализ на тази новела бях подтикнат от студия на Паул Гайер; използвам някои от неговите аргументи (Geuer, 2013: 117 – 158).
8. Обстоен анализ на структурата, авторството и датирането на „Новелино“ – Петкова-Сталева, 2013.
9. Една от причините за разцвета му през XII – XIV в. е битката на католическата църква срещу тези, които тя нарича еретици.
10. Средна възраст за епохата означава около 35 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Бокачо, Дж. (1970). *Декамерон*. Превод Никола Иванов. София.
- Воссассио, G. (1056). *Decameron*. A cura di V. Branca. Torino.
- Бокачо, Дж. (1980). *Елегия за мадона Фиамета*. Превод Никола Иванов. София.
- Велчев, И. (2020). Превъзможване на етнокултурните стереотипи в новелата за Саладин и Мелхиседек (I, 3) от Бокачовия сборник с новели „Декамерон“ (методически проект). *Български език и литература*, т. 62, 1/2020, 9 – 18.
- Деломо, Ж. (2002). *Страхът в Западния свят XIV – XVIII век*. Превод Нина Венова. София
- Милза, П. (2007). *История на Италия*. Превод Албена Попова. София.
- Петкова-Сталева, П. (2013). *Зараждане на италианската ренесансова новела и основни тенденции в развитието ѝ през XIII – XIV век*. http://eprints.nbu.bg/1940/8/Petia%20Petkova-Staleva_Novella%20Italiana_Duecento-Trecento.doc
- Роман (1997). Гийом дьо Лорис, Жан дьо Мьон, *Роман за розата*. Превод Паисий Христов. София.
- Exemplum – <https://doc.studenti.it/appunti/letteratura/exemplum.html>
- Geyer, P. (2013). Boccaccios Gesellschaft: „Decameron“ – In: P. Geyer, *Von Dante zu Ionesco. Literaturgeschichte des modernen Menschen in Italien und Frankreich*. B. I. Hildesheim: Georg Olms, 117 – 158.
- Ковачев, О. (2017). Лъжец или светец? Повествователна ирония в „Декамерон“ – В: Камелия Спасова, Дарин Тенев, Мария Калинова (съст.). *Парачовешкото: грация и гравитация*. Юбилеен сборник в чест на проф. Миглена Николчина. София, 765 – 786.
- Sapigno, N. (1968). *Boccaccio, Giovanni* – [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-boccaccio_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-boccaccio_(Dizionario-Biografico))
- Wehle, W. (2016)л Boccaccios Decameron oder die Kunst des Lebens – In: H. Sauer, G. Seitschek, B. Teuber (hg.), *Höhepunkte des mittelalterlichen Erzählens: Heldenlieder, Romane und Novellen in ihrem kulturellen Kontext*. Heidelberg, 207 – 223.
- Exemplum (1969) Wilpert, Gero von: *Sachwörterbuch der Literatur*. 5. Aufl. Stuttgart.

REFERENCES

- Bokacho, Dzh. (1970). *Dekameron*. Prevod Nikola Ivanov. Sofia.
- Bokacho, Dzh. (1980). *Elegiya za madona Fiameta*. Prevod Nikola Ivanov. Sofia.
- Velchev, I. (2020). Prevazmogvane na etnokulturnite stereotipi v novelata za Saladin i Melhisedek (I, 3) ot Bokachoviya sbornik s noveli „Dekameron“ (metodicheski proekt). *Balgarski ezik i literatura*, t. 62.

- Delyumo, Zh. (2002). *Strahat v Zapadniya svyat IV – VIII vek*. Prevod Nina Venova. Sofia.
- Kovachev, O. (2017). Lazhets ili svetets? Povestvovatelna ironiya v „Dekameron“ – V: Kameliya Spasova, Darin Tenev, Mariya Kalinova (sast.). Parachoveshkoto: gratsiya i gravitatsiya. Yubileen sbornik v chest na prof. Miglena Nikolchina. Sofia, 765 – 786.
- Milza, P. (2007). *Istoriya na Italia*. Prevod Albena Popova. Sofia.
- Petkova-Staleva, P. (2013). *Zarazhdane na italianskata renesansova novela i osnovni tendentsii v razvitiyeto y prez III – IV vek*. [http://eprints.nbu.bg/1940/8/Petia%20Petkova Staleva_Novella%20Italiana_Duecento-Trecento.doc](http://eprints.nbu.bg/1940/8/Petia%20Petkova%20Staleva_Novella%20Italiana_Duecento-Trecento.doc)
- Roman (1997). Giyom de Loris, Zhan de Mon, *Roman za rozata*. Prevod Paisiy Hristov. Sofia.

VALUES AND BEHAVIOUR IN SEVERAL NOVELS OF GIOVANNI BOCCACCIO'S *DECAMERON*

Abstract. The aim of the text is to historically contextualize *Decameron* and to analyse the motives for certain behaviour of the characters in several of the novels. The author tries to outline some more general social values, which determine the personal behaviour. *Decameron* is referred to such events as the famine in 1346 – 1347; it fosters the plague in 1348, and to the changing socio-psychological situation from the end of the 1340-ies in Florence. An answer is sought to a question, topical for our contemporary society as well: what is the sense of security of the inhabitants in the town-republic in the 1340-ies and the beginning of the 1350-ies? The irresistible vitality in *Decameron*, most frequently expressed in intimacy of the bodies, is considered an effect of the sense of insecurity, which reigns both minds and hearts at the time of the plague pandemic. The value of life is enhanced and the experience of love makes this value tangible. A reference is made to the fabliau from the 13th c. and to *The Romance of the Rose*. In *Decameron* is present, although in an idealized form, the actual background of the republican government of Florence.

Keywords: *Il Decameron*; XIV century; plague epidemics in Europe; famine; insecurity; aristocratic and bourgeois values; behaviour; laws and women; human nature; love; homosexuality; promiscuity

✉ **Prof. Dr. Angel Angelov**

RSCI SPIN-code: 3469-8340; AuthorID: 878453

Institute for Literature

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

E-mail: valentangel@abv.bg